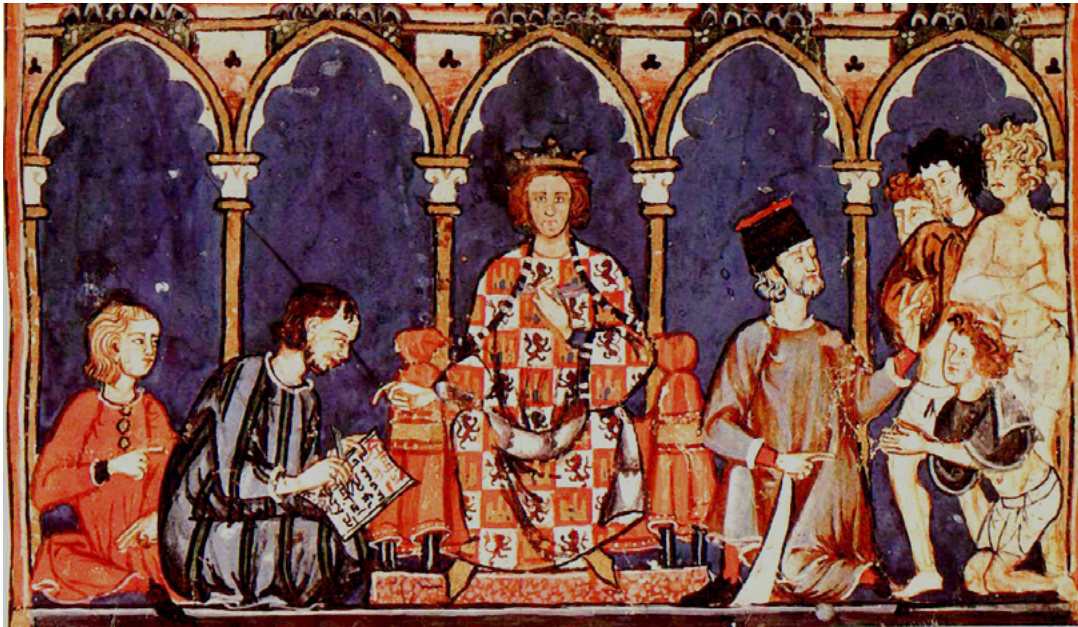

38. ELS FILS DEL TEIXIT SOCIAL

Relacions entre veïns

El rei Alfons X en un retrat formal. Escolta peticions al seu palau i dicta ordres al seu escrivà musulmà assegut a la seva dreta. Representats per un advocat, els peticioners podien ésser captius o naufragats de diferents ètnies. Aquest rei ostenta la seva mentalitat oberta i les bones relacions humanes que imperaven en el seu regne. [Fig. 290]

Es recorda que el rei En Jaume convidà persones de tot el món a participar en igualtat de condicions a la conquesta de Mallorca. Els invasors no trobaven una illa deserta, hi quedaven àrabs, jueus i nadius. Ja, des de l'inici, hi havia diferents fils humans a teixir.

És clar que existia una bretxa entre conqueridors i vençuts, però amb el pas de temps, els qui quedaven i els qui entraven foren obligats a viure junts i tots a lluitar per obrir-se el camí. Les tensions socials havien de ser diferents quan la vida era una lluita per

sobreviure, i una societat homogènia encara no existia.

És un poc difícil d'imaginar viure en un país del tot nou, d'immigrants, la majoria, que havien nascut en altres indrets; encara que una cosa similar ocorreria a l'època moderna a Amèrica i a Austràlia. Probablement és de sentit comú que hi hagues poca discriminació en el tractament de persones diferents: la majoria cristiana i catalano-parlant de diferents llocs, i la minoria, grups amb orígens, religions o llengües dissemblants, com eren els musulmans, jueus, colons estrangers o

Simó V de Montfort com a cavaller anglès. Representa la noblesa medieval, les lleialtats i els enllaços familiars dels quals foren participants, amb seva casta internacional, independent de regnes o països. Ell neix com tercer fill d'un cavaller francès, segueix la carrera acostumada i, quasi sense sorpreses, arriba a ser el regent del Regne d'Anglaterra. És clar que moria també de la manera acostumada: en batalla. Innovacions seves a favor d'un govern més representatiu li han assegurat fama i prestigi duradors als països anglosaxons. [Fig. 291]

esclaus i lliberts. Encara no hi havia la cohesió social que fomentés la tendència a discriminar o excloure gent diferent. S'ha de suposar que la vida precària a les primeres dècades feia necessari que tots s'esforcessin per sobreviure; col·laboració i no competició era inevitable.

Entre la classe militar tampoc no es diferenciaven els porcioners germànics o italians, per exemple, dels catalans i aragonesos, cavallers i capitans amb els quals havien lluitat com a força invasora. Els guerrers de l'època compartiren els mateixos ideals i estil de vida. Les seves famílies tenien enllaços internacionals; igual com era el cas dels nobles i la reialesa.*

(*)

Un idea intrigant és la molt possible coincidència, quan eren nins, del futur rei Jaume I d'Aragó i Catalunya amb Simó V de Montfort l'Amaury, futur Earl of Leicester, honorat pels anglesos com el primer promotor del sistema de govern parlamentari. Foren contemporanis exactes (1208-1276 i 1208-1265) i el futur conquistador de Mallorca viuria, quasi retingut com hostatge, des de l'edat de tres a sis anys, 1211-1214, segons alguns historiadors, al castell de Simó IV, pare d'aquest Montfort. Cavaller noble francès, ell fou cap de l'armada que lluità contra i, al final, donà mort al pare del rei En Jaume.

L'Earl of Leicester, títol que assumia anys més tard, fou regent del regne d'Anglaterra i es convertí en un rebel contra la corona, tot i que a favor del seu estament cavalleresc. A l'Anglaterra de mitjan segle XIII, existia més aviat un ambient de rebel·lió, i l'aixecament dels barons coincidia amb el dels pagesos i artesans. El punt de convergència dels diferents estaments fou l'intent d'afluïxar el poder reial.

Fou tan sols coincidència que cada nin, quan arribà a dirigir un regne fos un innovador que proposà canvis en el model de govern; o podria haver estat un tutor qui sembràs idees 'innovadores' en els dos petits nobles? La regió del Llenguadoc i l'Occitània probablement fou la més avançada i sofisticada àrea d'Europa al segle XII.

Conflictes i persecució

Als últims anys del segle XIV, en un ambient molt diferent de les primeres dècades del regne, podem observar en el dia a dia a Mallorca encara més conflictes entre ètnies que els habituals d'una època caracteritzada pel fàcil recurs a la violència verbal i física. Aleshores, s'havien d'afrontar exemples dels pitjors comportaments de la nostra espècie; el tracte inhumà sistemàtic d'un grup a un altre. Tots tenim l'impuls de cercar avantatges, una tendència normal que, duta a l'extrem, intenta l'anihilació de l'altre. Per si aquesta no fos imperdonable, es manifestà una altra tendència, la d'atacar les persones més dèbils, sense defensa pròpia. Juntes, les dues conductes, poden provocar i de fet han provocat els crims més horribles de la història. Desgraciadament ens toca contar i condemnar uns exemples als segles XIII i XIV.

El segle XIII: Els musulmans

No tan sols en el fragor de la batalla, sinó durant anys, els nouvinguts a Mallorca mataren, vengueren i esclavitzaren els indígenes de la fe de l'islam. Fou la política del regne. L'església, que havia impulsat i promociónat la invasió, evidentment no hi objectava, encara que intel·lectuals i humanistes com Ramon Llull s'esforçaren per mantenir viva la cultura dels vençuts i mantenien obertes vies de comunicació entre les comunitats, no tan sols amb els sarraïns, també amb els jueus.

Es podrien mostrear uns laments poètics d'enyorança escrits per fugitius musulmans, en aquest cas de València, a la biografia del rei En Jaume (Antonio Furió, 2007, p. 92 i 93). La

Diversos homes treballant en la construcció d'una torre. [Fig. 292]

versió de la conquesta escrita des del punt de vista dels vençuts està mencionada al nostre capítol 2.

Els musulmans que pogueren fugir tenien nombroses possibilitats de refugi amb els seus coreligionaris, ben a prop: tant al sud de la península ibèrica, tant com a Àfrica. Alguns tingueren una altra opció: sembla que després de la conquesta artesans de la construcció, ferrers i picapedrers sarraïns lliures romandrien a Mallorca on fàcilment trobaren feina. Se suposa que els musulmans lliures de Binissalem foren artesans i pagesos que, amb el temps, es fongueren dins la majoria.

Els musulmans tenien fama d'excel·lents constructors, i edificis encara tan emblemàtics com la seu i el castell de Bellver, construïts baix del patrocini dels reis Jaume I i el seu fill Jaume II, foren obra d'esclaus o d'homes lliures musulmans, entre d'altres treballadors. No tenim notícies directes de musulmans a Binissalem, cosa que no ha de sorprendre. La memòria dels 'moros' s'ha distorsionat i les seves obres mestres d'enginyeria de l'aigua, que segurament existien al nostre poble, han estat generalment incorporades o obliteratedes.

El segle XIII: Els jueus

La situació dels jueus fou diferent. Al llarg de l'era cristiana hi ha hagut periòdiques persecucions dels jueus, però a la Mediterrània han estat també persones valorades pels governants. Com a comerciants coneixien més bé que ningú els països contrincants. Molts tenien una formació superior, que els facilitava els encàrrecs diplomàtics a l'estranger o tasques administratives al mateix territori d'un comte o rei. La seva ocupació com a banquers i prestamistes és ben coneguda.

Malgrat la seva integració a la societat i al Regne de Mallorca, les doctrines de l'església obraven en la seva contra. No era tan sols la intolerància notòria d'una religió per una altra; els jueus foren considerats, a vegades personalment, responsables de la mort de

A l'edat mitjana, a les persones sàvies i cultes, els va agradar dialogar o debatre amb persones de diferents religions, de la superioritat de les pròpies creences. Ramon Llull gaudia molt d'aquests exercicis. Aquí una conversació animada entre un jueu, Moyses, i un cristià, Petrus; il·lustració dels *Dialogi contra Iudaeos* del segle XIII. [Fig. 293]

Jesús, fundador de la religió cristiana. Així foren escollits per l'opressió. A vegades la classe alta s'apropià del fervor eclesiàstic per també atacar la comunitat jueva sencera a través de denúncies falses d'horripilants crims dels quals eren innocents.

(**)

Vegeu, per exemple, H. J. Chaytor, *James the Conqueror, Aragon social and constitutional organization*, The Library of Iberian Resources Online, chapter 6. "libro.uca.edu/chaytor/hac6.htm".

Una manca d'estats on es podien refugiar jueus, perseguits per la intolerància intransigent vers la seva religió de part de l'església Catòlica, feia que molts jueus de la classe popular pensessin que la millor opció era convertir-se al cristianisme i perdre's en la majoria. En desapareren d'aquesta manera tants i amb tant d'èxit que avui és impossible calcular l'abast jueu en la composició del teixit social. La persistència d'un considerable nombre de noms típics d'origen jueu, com per exemple, Maimó, Salom, Vidal o Vives, en la població mallorquina n'és almenys un testimoni.

Els jueus constituïen el grup minoritari més distingible i sens dubte són els més ben documentats, sovint per ells mateixos. Ells formaven un grup distint a través de la seva política de mantenir una certa distància dels altres, distància no física, potser, però sí en el seu estil de vida. Conservaren amb gelosia no tan sols la seva religió, també el seu propi 'govern' i sistema legal, la seva educació, el menjar, les festes, etc. Aquesta distància s'incrementà amb els anys, probablement pel resultat de polítiques del govern i l'impuls de l'església Catòlica.

Mentre que l'existència d'una comunitat de jueus a Inca està documentada amb tota seguretat*, Llabrés i Rosselló, al seu llibre, *Inca en la història 1229-1349*, diu que "Entre els anys 1230-1276 només tenim un document de la presència de jueus a Inca." Es tracta de "una casa d'Abrafim jueu que confronta amb una casa de sarraïns i amb altres de cristians" (p. 85). Així, toca esperar fins que no es pugui afirmar res cert sobre la presència de jueus a Binissalem al llarg del segle XIII.

'Els rafals jueus' **

Hem llegit en històries locals que el rei En Jaume concedí tres propietats de Binissalem a jueus. Aquests propietats, de fet, foren ubicades a Inca, una part de la porció del

rei on ell sí podia donar-les als "Juseus/iuseus" (Ricard Soto Company, 1984, p. 53). Encara que hi ha incertitud sobre les fites d'Inca i Binissalem, l'evidència documental i l'opinió d'historiadors que basen les seves opinions en fonts documentals, ubica aquestes propietats fermament dins la jurisdicció d'Inca.

Aquest donació ocorria molt prest: l'11 de juliol de 1231. És probable que existís un nombre de jueus residents a Inca abans de la conquesta, i la donació podia haver estat de propietats que ells ja ocupaven. Llabrés i Rosselló varen arribar a una conclusió semblant: "Podem apuntar, doncs, la probabilitat -ja que per ara falten documents per confirmar-ho- d'un grup de famílies jueves instal·lades a l'Inkan musulmana per mor de la seva estratègia mercantil i que tal volta afavoriren la submissió ràpida del terme al Conqueridor" (op. cit. p.58).

Els esclaus

Els esclaus representaven el col·lectiu més nombrós com institucionalment discriminat i ja l'hem tractat en altres capítols, especialment els 28 (p. 213) i 30. Amb tots els seus desavantatges, però, es

Una de les poques representacions contemporànies d'esclaus, molt semblant a imatges més modernes. L'obra forma part d'un panell en relleu de les enormes portes de la catedral de Gniezo, Polònia, que data de vers el 1150. Mostra un bisbe, sant Adalbert, que sol·licita al duc Boleslaus II la llibertat de dos esclaus cristians de mans de comerciants jueus. Les portes podien haver estat fabricades a Bèlgica, França o Itàlia. [Fig. 294]

cert que foren acceptats en la vida diària pels veïns de la majoria mentre es comportassin d'una manera predictable i dòcil. Entre els seus pocs drets hi fou el de testificar en judicis, en els quals ells no es mostraven més o menys reticents que els membres de la majoria. Els uns i els altres tenien tendència a no haver vist o oït res en situacions de comportament delictiu.

El segle XIV en documents de Binissalem

Un jueu representat al *Liber Judaorum* de Manresa, que porta el cercle distintiu cosit a la roba. [Fig. 295]

Al llarg del segle XIV s'experimentà una degradació de les relacions entre diferents grups socials i religiosos, però, cercant exemples a l'àmbit municipal, tan sols trobam: "1379. Samuel Jucef reclama al batle de Robines que li restituesqui un mantó que li ha pres no obstant portàs la roda sobre el vestit" (RRV2, p. 26).

Aquí es refereix al cercle groc i vermell que els jueus foren obligats a portar a la seva roba per distingir-los, segons el lloc on circulaven. És probable que a Binissalem, essent fora de Ciutat, no hi hagués obligació de portar tal identificació. (D'igual manera, els càtars d'Occitània i Llenguadoc havien de portar una creu groga cosida a la seva roba un segle i mig abans.)

És un dibuix fet al baix de la pàgina d'un manuscrit d'història anglesa, devers el 1250, que mostra un atac a tres jueus, possiblement durant una de les campanyes de la conversió forçada que organitzava l'església Catòlica. [Fig. 296]

El deteriorament de la situació dels jueus començà durant els regnes de Sanç i Jaume III. El rei Pere IV restaurà la seva confiança fins a cert punt, però la puixança del poder de segments de la societat com els comerciants i els terratinents, hostils als jueus com a rivals, minaven a la monarquia la seva capacitat per protegir la comunitat.

La comunitat cristiana i, ens pensem, la jueva també, arribaren a reclamar amb insistència el dret a viure separades. Aquest desig no fou sols articulat com una petició dels cristians, igualment fou un reclam dels jueus a viure amb seguretat amb els seus coreligionaris. Els atacs dirigits per frares i altres eclesiàstics que envairen els seus carrers amb l'intent d'aterrorir-los, fins que abandonessin la seva fe, es repetien cada any, amb especial virulència prop de la setmana santa. A Inca mateix, l'any 1346, el rei Pere IV replicava a la súplica d'habitants cristians per estar separats dels jueus, que eren nombrosos i vivien "dispersi inter xpianos". Ell decretava que, "ipsi Judei commentur in loco separateo et clauso ad modum callis" ('a aquests jueus se'ls confia un lloc separat i tancat a l'estil d'un call') (BSAL 8, 1899-1900, p. 71).

(*) Al document del pagament del morabetí hi havia 28 llars jueves a Inca que pagaven aquest impost el 1329 (p. 143).

(**) Es pot trobar més sobre aquest tema a l'annex, "Dr. Joan Josep Amengual".)

Préstecs

(*)

A mitjan segle XV, el 1447, hi ha una notícia d'un esclau, Joan Julià, "ara franc" qui "nomina procurador [...] perquè reclami deutes". Fou "de nació de rossos" (russos) però havia assumit el cognom del seu amo, Bartomeu Julià de Robines (RRV2, p. 45).

L'activitat de prestamista, encara que fou exercida tan sols per uns quants, fou ben coneguda, i hi ha repetides mencions de deutes contractats a jueus. Per exemple:

"Els hereus d'Hayo Benmahabub jueu d'Inca reclamen 16 lliures a Arnau Alegre de Robines", l'any 1353 (RRV2, p. 17).

"El batle, Pere Figuera deu 7 lliures a Vidal Bufy jueu de Mallorca", l'any 1357 (RRV2, p. 18).

"El batle Guillem Llinàs deu 46 lliures i 80 quartons d'oli a Maymó Mahabub, jueu", l'any 1362 (RRV2, p. 20).

Aquesta pintura il·luminada mostra una transacció entre jueus i cristians, on els cristians venen o empenyoren una copa d'or als homes de negocis jueus, mentre un notari jueu aixeca acta de la transacció. [Fig. 297]

(**)

Aquesta fou una pràctica freqüent quan els viatges eren feixucs. Anar i tornar d'Inca, per exemple, cada dia, no hagués estat fàcil per un menestral amb eines i materials. Si no tenia un animal de càrrega ell havia de fer el trajecte a peu per un camí probablement en mal estat, més aviat un sender, segons la temporada. A més, un sastre necessitava aprofitar-se de la llum del dia per a treballar, no per a viatjar.

Per la prohibició de l'església Catòlica als cristians de prestar diners amb interès a altres cristians, la gent acostumava a contractar préstecs amb jueus, musulmans i fins i tot amb esclaus.* Entre pagesos benestants, i altres no tan acomodats, la precarietat de la collita obligava sovint a recórrer als préstecs per pagar les seves obligacions financeres i tributàries; els censos anuals, per exemple. Els noms dels deutors als jueus són com una relació dels propietaris més importants de Binissalem.

Podria ser que els jueus preferissin prestar els seus diners als més solvents?

La convivència falla

Abans de la fi del segle XIV, la convivència social empitjora i l'ambient social era bastant calent, inclosos atacs oberts de bandes i insubmissió als representants de l'autoritat per part de persones amb motius de queixa. A Binissalem, l'any 1401, coneixem el cas del delmer del vi atacat a la plaça, "quan demanava el delme". En el mateix any una causa fou registrada contra el mostassaf, oficial reial "que havia ferit el saig, [altre oficial reial] dins l'escrivania reial" (ambdós a RRV2, p.35).

A l'any 1392, després del pogrom contra els jueus de Ciutat, "1392, 7 febrer.- El governador comunica al batle de Robines que queda prorrogada per 10 dies la crida que s'havia de fer anunciant la restitució dels béns robats en el Call de Mallorques" (RRV2, p.31).

S'observa que la gent no sentia pressa per tornar objectes robats durant el pogrom. El mateix any, constatem les reclamacions per part d'uns deu conversos, la majoria amb noms i cognoms nous, inclòs un de Menorca, per deutes de binissalemers que muntaven a més de 200 lliures, més una somada (99 litres) de vi. El deute més gran fou 75 lliures de Bernat Proençal, prohom de Lloseta (RRV2, p. 31).

Veïns minoritaris

Hi havia dos artesans i veïns, Anthoni Valls, sabater, i Abraham, fuster, identificats a la dècada de 1380 com a jueus. Dels dos altres artesans jueus, esmentats en un judici sobre un molton mort, el 1381, transcrit per Xesc Canals (*Judicis 1*, p. 91) en dubtem si el sastre i el seu ajudant eren binissalemers. El fet que dormien en una pallissa suggereix que eren artesans itinerants,** allotjats a Binissalem

Amotinats saquejant cases durant una rebel·lió, en aquest cas a París, el segle XIV. [Fig. 298]

mentre fabricaven roba comanada pel veí Guillem Ramis.

En el testimoni dels dos jueus d'aquest judici (el denovè del llibre) ells reconten les seves activitats un dissabte, el seu 'shabbat'.

Un sastre del final del segle XIV. [Fig. 299]

"[...] venc [...] [el] loctinent de batle al celler d'en Ramis on aquest [Salomó Struch, el macip] era, e demanà la clau de la pallissa, e aquest respon-li, que no es podia fer, que dissabte era, e jueus no aporten claus ne carreguen.

E llavors lo dit loctinent diga-li que ell hi faria de clau. E [...] lo dit loctinent e Francesc Puig e altres anaren a la pallissa i aquest trobà la clau, e obriren aquí [...] " (*Judicis I*, p. 93).

El testimoni d'Abraham Abenbaco, "Demanat lo dissabte mati com lo batle pres escorcoll de la pallissa, si hi fo aquest. E dix que no, que le son assignat anà a la lectura e no hi fo, e com venc lo batle va'l metre un presó" (p. 94).

Comenta Xesc Canals, "Seria interessant saber si a Binissalem o Robines tenien una petita Sinagoga o lloc de reunió de jueus del poble, perquè és quasi segur que a aquesta lectura que va acudir Abraham era al poble" (*Judicis I* p. 11). El seu macip havia anat al celler.

A Lloseta, en el límit nord, en el camí que corre d'Alcudieta vers el sud-est i la carretera, hi havia una propietat coneguda com el lloc o Camp dels Jueus. El nom persistí fins al segle XIX per designar una possessió d'unes 13 quarterades contigua al límit d'Inca.

Relacions entre minories

Un ferrer treballa amb el seu aprenent. Noteu el sistema de manxes dobles per a reforçar el foc, típic del període medieval. [Fig. 300]

Hi ha algunes, però poques, indicacions que les relacions entre les minories mateixes no eren sempre bones. Hi havia per exemple, la brega, bastant incomprensible, entre n'Arena, dona d'un esclau llibert, i'Abraham juheu' amb cops i intercanvi d'insults, de 'can' i 'lladre' sobretot; acusacions emprades llavors amb freqüència, però amb poca precisió (Judicis 1, p. 55).

Un altre cas, que tractava d'un grup que inclogué lliberts i altres persones de minories, és encara més exigü: l'any 1393, cinc pobladors denunciaven "na Nadala grega, muller den Nicola Grec que fou captiu de P. Llorens [...] com la dita Nadala és fembra inonesta de son cors e de sa lengua" [...], ells sol·licitaven a les autoritats per "fer justícia a les coses suplicades a requesta, feu manament als dits Nicola e Nadala que dins deu dies, ells seran foragitats en semps abs llurs robes de les dites cases e altre espai." (El document sencer pot ser trobat a l'*Aproximació socio-econòmica a Binissalem en el segle XIV*, de Francesc Canals, 1989, p.63).

Era la raó d'expulsar Nicola i Nadal simplement un disgust per l'escàndol que ells aportaven als seus veïns? Encara que la prostitució no era il·legal hi havia un marcat sentit d'indignació moral contra les prostitutes.

El suplicants són cinc; Jacme Salom, Bernat Pol, Guillem Urrach, Francesc Morelli, i l'altre és Dominicum Samar, tots "filadors [filadors] de la vila de Binissalem" (p. 63). Aquí podem parlar de treballadors que vivien al centre de la vila. Recordem que el nom Bernat Pol estava associat amb "la plassa" des dels primers anys de 1240.

Francesc Canals localitzà un Domingo Samar, ferrer, que vivia a la plaça de Binissalem uns anys abans i remarca que el seu cognom és inusual. Un ferrer amb nom Domingo Samar contractava un macip de Catalunya l'any 1341 (vegeu capítol 29, p. 224 i 225). Sembla que la família aconseguí millorar el seu rang a la societat; el batle de Binissalem l'any 1430 fou Joan Samar (RRV2 p. 66).

FONTS CITADES

- _ Antonio Furió. *El Rey Conquistador: Jaime I: entre la historia i la leyenda*, 2007
- _ H.J. Chaytor, "James the Conquerer", *A History of Aragon and Catalonia*, The Library of Iberian Resources Online. libro. uca.edu/chaytor/hac6.htm
- _ Pere Joan Llabrés i Ramon Rosselló Vaquer, *Inca en la història 1229-1349*, 1998
- _ Ricard Soto Company, *Còdex Català del llibre del repartiment de Mallorca*, 1984
- _ RRV2
- _ Enrique Farjanes, transcripció, "Orden de Pedro IV de Aragón...", (1346) *BSAL* 8, 1899-1900
- _ *Judicis 1*
- _ Francesc Canals, *Aproximació socio-econòmica a Binissalem en el segle XIV*, 1989

FIGURES CREANT BINISALEM. CAPÍTOL 38

- [290] *Libro des Juegas* (vers el 1260) Espanya, *Four Gothic Kings*, Elizabeth Hallam ed. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:LibroDesJuegasAlfonXAndCourt.jpg>
- [291] Dibuix d'una finestra del catedral de Chartres, França, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Simon_Leicester.jpg
- [292] Pintura sense font, *Medieval Cathedral Building*, consulta de 25.03.2016 <http://www.slideshare.net/russeltarr/medieval-cathedral-building>
- [293] Petrus Alphonsi, Il·lustració de *Dialogi contra Iudaeos* (segle XIII) Bèlgica https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Petrus_alphonsi_dialogues.jpg
- [294] Porta principal del catedral de Gniezno, Polònia, (1150)
- [295] Dibuix del *Liber Judaeorum de Manresa* (1347) Catalunya, Jewish Encyclopedia.com
- [296] Matthew Parrish, dibuix de baix de la pàgina, *Chronicles of Offa* (vers el 1250) Anglaterra, Cotton Nero D.1. f. 183v, The British Library
- [297] Vidal Major f 114r (1290-1310) Aragó, *Recopilació dels Furs d'Aragó* <http://escueladeblanca.blogspot.com.es/2015/04/fueros-de-aragon-miniados.html>
- [298] *Chroniques de France ou de Sant Denis*, (vers el 1380) França, Royal 20 C VII f. 41v, The British Library
- [299] Schneider (sastre), *Die Hausbucher der Nürnberger Zwölbruderstiftungen* (vers el 1425) alemanya, Mendel I folio 018r, Germanisches Nationalmuseum
- [300] 'Ferraris', miniatura sense font, johnnymuria.com, consulta de 25.03.2016

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.